

МОВА ЯК ЕСТЕТИЧНИЙ КОСМОС УКРАЇНСТВА

Анотація. У статті на прикладах української поезії досліджується естетичний феномен української мови. Досліджуються естетичні категорії прекрасного, трагічного і потворного, що знайшли свій відбиток в естетичному космосі української мови. Автор статті доводить, що у мові зафіксовані історичні моменти творчої самореалізації народу, нації, її розуміння світу і себе в цьому світі.

Аннотация. В статье на примерах украинской поэзии исследуется эстетический феномен украинского языка. Исследуются эстетические категории прекрасного, трагического и безобразного, которые нашли свой отпечаток в эстетическом космосе украинского языка. Автор статьи доказывает, что в языке зафиксированы исторические моменты творческой самореализации народа, нации, ее понимания мира и себя в этом мире.

Annotation. The article deals with the phenomenon of the Ukrainian language, which is researched on the examples of the Ukrainian poetry. Such aesthetic categories as wonderful, tragic and ugly, which have been implemented in the aesthetic space of the Ukrainian language are researched. The author of the article proves that the historical moments of creative self-realization of the people, nation, its understanding of the world and its role in this world, are fixed in the language.

Мова – це своєрідна колективна естетична свідомість нації, нею створюється та надреальність інобуття нації, котра невимірно збільшує її духовний потенціал. Мова як ціннісний генотип українства є носієм культурної, естетичної самосвідомості, національної ідентичності. Якщо спадкоємність, як ми вже наголошували, є головним чинником національного естетичного буття, то повинне бути певне ядро, що забезпечує цю спадкоємність, ядро, що зберігає священні національні тексти, традиції і знання. Цим ядром і є мова, котра не просто віддзеркалює минулі набутки нації, а й містить певну програму її розвитку, що розкривається, розвивається й доповнюється протягом часу, доки нація рухається по осі часу. У мові, як породженні національної культури, криється таємнича програма – матриця буття нації. Так, ця матриця міститься не в технологіях і економіці, хоча вони і впливають певним чином на націєбуття, не в соціальному просторі, бо кожна нація неодноразово переживала зміни класового устрою суспільства, проте її головні генетичні корені від цього не змінювались. Значить таємниця долі нації криється в іншому – культурі національної спільноти, одним з найголовніших проявів якої є мова – своєрідна жива тканина, що породжує смисли, естетичні образи, думки, форми спілкування. Саме мова як ціннісний генотип нації є своєрідною творчою лабораторією, де народжуються думки-образи, тією гігантською бібліотекою, що зберігає весь досвід буття нації і всього людства, його пам'ять. Отже, національна мова містить у собі певне усталене ядро, генетичну матрицю, здатну до саморозгортання, вона змінює у своїх семантичних конструкціях, в лунанні своїх звуків оточуючий світ, певним чином переробляє його, ніби втягуючи у власне світобачення, світосприйняття.

Реальні люди, речі і події перетворюються на художні символи, стають причетними до вічності, безсмертя. У якості ілюстрації до вищезазначеного, звернімося до поезії Ігоря Калинця, бо поезія становить найвищий прояв естетичної свідомості нації. Слово поета передає неугавний процес лірично-елегічного і жагуче-

проникливого осмислення небуденних граней буття. У віршах І. Калинця – екзистенційний пласт світу українства, з його до краю звичними безталанням, безнадією, втратами:

„приходжу пригадати
що від одкровення
калинової соплки
кров стигне.

.....

приходжу пригадати
що у капсулах ягід
заморожена енергія
моєї гіркоти
що буде
як визволю її” [4, 417].

„У нашій долі, нашім льосі
не все збагнути й осягти...
Лежить наш труп у чорнім льосі
На дні німої самоти” [4, 420].

Категоріями трагічного і потворного пронизаний світ поезії І. Калинця. Навколишній світ – потворний і повторений, вміщений у рядках поета. Вічне долання власної ницості, вічне прагнення українців до Абсолюту, до „над” ви – мовляється у слові поета. Правда Калинцевого поетичного Логосу в його алогічності, ірраціональності, тривимірності поетичних образів, котрі проходять шлях від реалій до метафор і надметафор. Такий самий, як і українське слово з його візерунком алегорій та конотативних смислів. Зверненням до батьківської мови можна вважати поетові рядки:

„з кам'яного хреста встань
із цвяхів куль встань
із тернового лавру встань
сама із себе встань
через отвір рани
виверни себе

.....

винеси з льохів
пам'ять
про свій
геральдичний обрис
на стіні катівні
карбований” [5, 423].

Разом з тим, поет створює у своїх віршах немовби антисвіт, дуже український, казковий, химерний, де є можливим усе добре, таке неймовірне і таке справжнє. Це той самий дух відвічної української стихії, єдність усього суцього в реаліях земного буття нації, можливо, головний сенс цього буття, переданий словом.

„Веселко, Веселко,
чи маєш свою країну?
– А моя країна –
то небо синє
після чорного.

– Веселко, Веселко,
Чи маєш свого Києва?
– А мій Київ –
То хмара злотоцола
і перлистий дощик.
– Веселко, Веселко,
чи маєш свого Дніпра?
– А мій Дніпро
На сивім коні
Під золоті мости
В'їжджає
Веселко, Веселко,
Чи маєш свого Шевченка?
– А мій Шевченко
Сім небесних книг пише
Незгасним пером” [6, 430-431].

„Явлені письмена” І. Калинця зародилися з Української Вічності, з християнського серця нації. Це його душа, його світ, його казка. Логос поета додає нової сили, нової краси навколишньому світу, зміцнює Віру нації, її Надію, Любов, бо мова його творів є істинним ціннісним генотипом українства. „Беззвучна надія” поета, що бачить у м'якому знакові рідної мови найістотніше для себе і для нас, у повній мірі може бути віднесеною до української мови, українського слова взагалі:

„воно наше
у цьому контексті
важко дається чужомовцю
благословенне
я завершуюся ним
беззахисний і ніжний
як равлик без панциря.
Велика смиренність і
Ще більша мужність” [7, 418].

Почуттєве знання – прозріння, матеріалізоване словом, заповнює нас, коли ми від-чув-аємо поезії Василя Стуса. Ця передача чуттєвого осягнення сенсу власного буття, буття людини, котра не мислить себе поза рідним народом, поза тією духовною та генетичною єдністю, що зветься нацією, є унікальною. У його літературній спадщині – духовне визрівання українців, котрі за жорстоких обставин історичного становлення нації, навчились робити вибір між загальною абстрактною „правдою” і своїм, рідним, тим, що дароване пращурами, землею, де народились. Кожен твір В. Стуса існує переважно в ірраціональному контексті, контексті неусвідомлених розумом, внутрішньо- індивідуальних, метафізичних самопоштовхів людської особистості, котра почуттєво переживає власну екзистенцію. Це знання про себе, про світ – найвище, найскладніше, найвагомніше, бо сягає поля „ірраціо”, висот само рефлексії, сягає „над”.

„– Але надмір лише й рятує нас від убогості....” [17, 15.].

У мові зафіксовані історичні моменти творчої реалізації народу, нації, її розуміння світу і себе в цьому світі. Так і вірші В. Стуса існують у контексті конкретних національних реалій, властивих саме українській нації: „Перші знаки нашої духовної аномалії, журба – як перше почуття немовляти в білому світі” [17, 7],

– у цих рядках В. Стуса якась онтологічна приреченість до журливої долі українства, тих духовних та національних трагедій, котрі воно переживало. „Кружляє лист в передчутті біди” [17, 9]. „Інколи, зосереджуючись на однотонних враженнях від навколишнього, шукаючи кінцевих результатів дуже стрімкого процесу денационалізації значної частини українців, відчуваєш, що це – божевілья, що це – трагедія, якої лише інколи не відчуваєш в силу притаманної нам (як національної риси) байдужості і, може трохи релігійної віри в те, що все йде на краще. І тоді згадуєш одного поета, здається Расула Гамзатова, котрий в рамках ортодоксальних все ж прохопився зі своїм затаєним: коли його мова зникне завтра, він волів би померти сьогодні” [17, 11]. Ось де жах перед втратою найціннішого скарбу нації – рідної мови, тривога за її теперішнє й майбутнє, намагання зберегти цей найцінніший дарунок пращурів. „І кружляє безголоса осіння крижана земля” [17, 19]. Проте В. Стус вірить, що ніякі трагедійні повороти долі рідного народу не владні зламати те сутнісне, що становить основу самоідентифікації українства – знищити його мову: „Тарасові провісні птиці – слова шугають над Дніпром” [17, 21].

Василь Стус – це поет одушевленого космосу українського народу, його природи, частинкою якої він відчувається. Ця сутнісна природа українців не є лише матерією, вона як висока духовна субстанція, має свої закони і силу, в котрій сконцентрована національна ідея буття.

„Галактик зірна круговерть
спіраллю простаного болю
значить одвічну людську долю,
снігами виповнену вщерть.
Саме кружляння вікове!

.....

А свічка тріпотить світанком,
Котрий наш правнук днем назве” [17, 20].

Особливою естетикою світобачення, світоосмислення сповнена мова творів українки за самою сутністю – поетеси Ліни Костенко. У постійному доланні висот, що простежується у її віршах, – одвічна зверненість української свідомості до висот національної саморефлексії, до того „надміру”, про який ми вже згадували, але який не свідчить про котрусь пихатість або гординю, а є ствердженням духовного та фізичного зростання нашого народу. Ліна Костенко сама „природна, як природа”, онтологічна природа рідної України, з її гармонійністю та злагодженістю. Її слово – лише засіб, „інструмент”, даний їй Богом для виявлення чуття й розуму українців як нації. Чарівне таїнство гаїв, перелісків, левад – джерело естетики світобачення цілих поколінь українців, – сповнює її твори.

„Біліють храми беріз.
То мудра і древня держава –
викарбований профілем ліс
в черленого сонця кружала
Тут кожен сам собі пан,
живе по своєму закону.
І сонце – найвищий Коран!
І крона – найкраща корона” [9, 202].

Чим є у нашому світосприйнятті мовлене рідне слово? Це зблиск, спалах, раптове відчуття духовної наповненості, потім розуміння. Ми осягаємо світ, вимовлений у слові, перш за все на почуттєвому рівні, рівні емоцій і перетворюємо

цей світ за допомогою естетичних образів, будуючи його таким, яким підказує серце, відчуття родовиду. Національна естетика світосприйняття надихає мовну, словесну масу, котра поміж вселюдського окреслює суто національне, притаманне саме цьому народові.

Українське слово Л.Костенко завжди має другий вимір, як має багато вимірність національне буття українства. Рідна мова – це народне життя у строкатому його повнокров'ї. Побут, звичаї, вірування виявляються у батьківській мові, рухаються, дихають, набувають життя, створюють потужність духовного космосу нації.

„Мій рідний краю,
зроду ти не мав
нейтральних барв, тих прісних пуританок,
Червоне й чорне кредо рукава.
Пшеничний принцип сонячного степу.
Такі густі смарагдові слова
жили в тобі і вибухали з тебе.
Слова росли із ґрунту, мов жита.
Добірним зерном колосилась мова.
Вона як хліб. Вона мені свята.

І кров'ю предків тяжко пурпурова...” [10, 207-208]. У цих рядках – наша історія і філософія, наш спосіб думання, героїка нашого минулого й сучасного, бо мова – то ціннісний генотип українства, те, що дарується нам з моменту народження і не вмирає з нашою смертю. Точнісінько так, як „кожна птиця має свій голос” (Ліна Костенко), – кожен народ має свою мову, своє слово, адже саме рідне слово є культом відданості своєму родові й народові. Мова як об'єкт – суб'єктне буття нації завдячує своїм існуванням інтенційним актам нашої свідомості, вона не має лише власної сутності: її матеріальне утвердження, формальні та екзистенціальні моменти вона отримує через людину. Дійсність самого слова узалежена від нашої свідомості, нашої рецепції, нашої творчої уяви.

Питання про мову як ціннісний генотип тієї чи іншої нації є надто складним, бо мова як реалія національного буття, постійно узалежнювалась і узалежнюється від того історичного аксеологічного контексту, в якому вона твориться. Тому в історії естетики, філософії воно постійно висувалося й продовжує висуватись як нез'ясоване. Мова взагалі й національна мова зокрема перебуває в постійному процесі динамічних доповнень, перетворень, поширень і редукції. Як мовна даність, цей процес є нескінченним. Вичерпання його естетичного потенціалу, коли б ми могли це припустити, було б рівнозначним його смерті. Те, що є наявним у мові, обов'язково доповнюється тим, що існує у потенціалі, а те, що відсутнє, – стає наявним тільки у його рецепції. У мові, як ціннісному генотипі нації поєднуються екзистенційне й трансцендентальне, те, що залежить від людини й те, що від неї майже не залежить. Стверджуючи у мові власний первинний початок, людина до певної міри втрачає й саму мову, перетворює її на засіб трансляції своїх думок, своїх почуттів, своїх ідеалів, ототожнює її з собою. Але ж у цьому „своєму” завжди буде відчуватись присутність якоїсь невимовленості, неповноти, втрати, обмеженості, того, що разом з Ніцше, можна назвати „людським, надто людським”. Бо в слові, як ми вже зазначали, міститься дещо більше за саме слово, те, що не підлягає рефлексивному самозвітуванню, що як велика тайна, завжди буде вабити людину до висот трансцендентального.

Проте те, що відбувається з однією людиною, – відбувається і здійснюється з усім народом, нацією, до якої ця людина належить. При цьому не має значення яка це

нація: німці, білоруси, французи, українці чи росіяни. Все залежить від того, яким духовним вогнем ця нація живиться, від того змісту, котрий становить дух нації, її стрижень. Цей зміст, цей національний дух вимовляється у мові, що є ціннісним генотипом нації, бо рідна мова і рідне слово виходять з глибин серця людини. У кожній національній мові існують власні векторні напрямки, котрі відповідають духу кожного народу, мають не лише національний колорит, а й самобутню національну форму, бо мовою створюється неповторний світ національних мовних змістів, значень. Процеси розумового структурування світу і формування світобачення членів певної мовної спільноти забезпечуються дією внутрішньої форми мови.

На творчій ролі мови в упорядкуванні хаотичного досвіду й конструюванні картини світу як взаємопов'язаного цілого, у процесах мислення й пізнання, у побудові культурних цінностей, відповідних даній мові, наголошував В. фон Гумбольдт та його послідовники В.Касірер, Л.Вайсгербер, Й.Трір, Х.Глінц, Х.Хольц, П.Хартман, Х.Гіппер, Й.Ербен, Е.Сепір, Б.Уорф. Ними підкреслювалась та різниця, яка існує між картинами світу у різномовних народів, внутрішня форма мови трактувалась як система його поняттєвих і синтаксичних можливостей, що розкриває розуміння світу народів різних національностей. Неогумбольдтианці переважно привертали увагу до семантичного аспекту мови, до вивчення зв'язків мови й культури, мови й мислення, мови й пізнання світу. („Мова і міф”, „До феноменології мовної форми” Е.Касірера, „Мова” Е.Сепіра та ін.). В. фон Гумбольдт висунув ідею відносно внутрішньої форми мови „мовний проміжний світ”, котрий являє собою „картину світу”, створену рідною мовою. Проміжний мовний світ розуміється В.Гумбольдтом як духовна розумова структуруюча інстанція, що пов'язує неупорядкований реальний світ речей з відповідною мовною спільністю й спрямовує динамічний процес засвоєння світу через рідну мову, через вербалізацію цього світу. Вчений акцентує увагу на розрізненні світу мовних змістів у різних народів, чим ще раз доводить, що мова є ціннісним генотипом нації, котрий вирізняє її серед інших народів.

Відчуття домівки, рідної землі, батьківщини є основоположними у свідомості особистості, в її естетичному світосприйнятті. Поза поняттями цього категоріального ряду людина опиняється віч-на-віч з безкінечною варіативністю, мінливістю соціальної природи, історії, зокрема просторово-часового континуума, котрий з точки зору Г.В.Лейбніца посідає онтологічний статус. Усі ці відчуття людина вимовляє у слові. „Мова не надставлена, але є споконвічною сутністю істини...” (Пер. авт.) [19, 441]. У рідному слові – саме ество людини, її самість, пізнання себе, самоспоглядання, у ньому криється причина виникнення та екзистенції самої людини, воно являє „річ у собі”, що є манливою загадкою для тисячолітньої естетичної думки. Належати до народу, нації, що, окрім інших чинників, об'єднуються найголовнішим – мовою, значить входити до цього національного за самою своєю сутністю, природою, онтологічністю. Мова самою своєю присутністю в олюдненому світі містить істину людського буття, вірніше, постійне прагнення до неї, намагання досягти й збагнути її. „Афоризм... (що вимовляється у СЛОВІ. – В.М.) – це форма вічності” [2, 143]. „Всі літери творять відсутність” [2, 142], „... лише завдяки письму я існую, бо воно мене називає” [2, 141]. Будучи названою рідним словом, у рідному середовищі, я маю змогу ідентифікувати себе як українка, відірватись від буденних характеристик повсякденності й наблизитись до іманентної категорії суспільного буття. Мова як ціннісний генотип українства протистоїть аннігіляції української національної культури, спроби якої неодноразово здійснювались протягом багатостраждальної

історії України. Мова є обличчям нації і знеособлення нації є вірною запорукою наступних соціальних катаклізмів (згадаймо хоча б історію І.Грозного, Й.Сталіна чи сучасну Помаранчеву революцію).

Починаючи із часів Ф.Шляйєрмахера до М.Гайдеггера, Г.Г.Гадамера й по сьогоднішній день у світовій естетичній думці усталеною є точка зору, відповідно до якої, головним ідентифікатором самодостатності нації є її мова. „Того, хто живе у рідній мові, сповнює усвідомлення нічим неперевершеної сумірності вживаних слів щодо тих реалій, які він має на увазі. Здається неможливим, щоб якісь інші слова із такою самою точністю називали те ж саме. Уявляється, що тільки одне-єдине, тільки наше власне слово може бути придатним, достоту ж однаковою є й сама реальність, яку ми мали на увазі” [1, 372].

Мовою будується концептосфера світосприйняття народу, нації, особистості, той світ світоглядних понять, котрий міститься у мовних знаках. Поняттєва категорія концептосфери була введена у науку академіком Д.С.Ліхачовим: „Сукупність стійких концептів створює коцептосферу мови, є стислим, „алгебраїчним” вираженням усєї культури нації” (Пер. авт.) [11, 38]. У концептосфері здійснюється особлива форма пізнання дійсності через концепти, встановлені особистістю. Слово, зафіксоване словником у його певному, загальновідомому значенні, в якості концепту може набувати іншого змісту і створювати нові поняття, пов'язані з індивідуальними уявленнями суб'єкта висловлювання, його мовленнєвими особливостями. Наприклад, у таких концептах як „Україна”, „Народ” відбивається об'єктивна інформація про українську державу і українців, наш національний склад характеру, риси ментальності та інше. Разом з тим у наведених концептах міститься й індивідуальна, суб'єктивна оцінка цих понять, яка обумовлена ситуацією спілкування, особистими поглядами індивіда, його розумінням обговорюваної проблеми. Концептосфера – це певне „небо ідей”, створене особистістю, представником тієї чи іншої нації, вираження внутрішньої сутності цієї особистості, народу, нації. Концептосфера є вагомим національним сегментом загальнолюдської логосфери, із самотутнім естетичним світобаченням, світосприйняттям. „Оскільки людина з самого раннього дитинства починає говорити своєю рідною мовою, то в силу цього, непомітно для самої себе, вона починає поступово засвоювати навички, склад і характер думки, у цій мові закарбований і виявлений” (Пер. авт.) [3, 104].

В українській мові, як у ціннісному генотипі нашої нації, могутньо виявляються глибинні рівні міфологічні свідомості українства, символіка та пластика трипольської й південно-української архаїки. Течія часу й чари таємничого, невиразного живуть в українській мові, вона є незамкненою сферою виходу українства як нації у безмір багатоголоного Всесвіту, нею вимовляється естетична суть розверстого, нескінченного для його подальшого доосмислення, й осягнення. З цих витоків бере початок спроможність української мови вимовляти саму суть речей, здатність до узагальнення форми, до містких метафор. За визначенням Б. Пастернака, „Метафоризм є наслідком усвідомлення людиною власного короткого життя і колосальних завдань, поставлених перед нею” (Пер. авт.) [14, 176]. Образна, метафорична естетика української мови є невичерпним джерелом імпульсів творчого мислення людини. Глибокі символи, що містяться в українському слові, під – казують найбільш істотне, спрямовують думку й почуття. „Заблуканий у пущі, уже не ремствуй, прозирай у глиб, у суще, що розпукнеться в грядущє і ружею завітне коло шиб” [17, 37].

Білий космос білої хати, що достеменно передає реальне відчуття безкінечності, одвічності світу, лине до нас в українському слові. Цей космос батьківської домівки, всеосяжний космос міфологічної свідомості українства – виводить за грані прісного реального ви – мовлення життя, формує національну українську життєву філософію, естетику, неповторне бачення світу:

„Я відчуваю Космос. Він – в мені –
А я у ньому – міцно і навіки,
В мені течуть вітри, хмарини, ріки,
Буяють теплі трави запашні,

.....

Моє маленьке „я” – це вічна путь,
Я – Всесвіту модель – мініатюрна,
В мені такі ж і спалахи, і бурі,
Як і в безмежнім Всесвіті похмурім,
І в цім, мабуть, мого Безсмертя Суть...” [15, 16].

Естетичний космос українства, ви-мовлений в українському слові, є багатим на метафоричні образи та алегорії. Хрест як символ людської долі, як обов'язковий атрибут батьківської домівки, з її відчуттям, обрядовими, символічними та естетичними функціями; хрест як православ'я, як деталь українського національного орнаменту, хрест поруч з птахою та вазоном, що символізує саме дерево життя, – виступає як один з кардинальних символів української мови, українського націєбуття

„ – А ти, Дніпре, хрещений?

– Хрещений, князю.

– А чим?

Хрещатим барвінком” [8, 430].

„Поруч ... чорні хрестики-ужинки
вседержавної нічної косовиці.

Витоптане поле до билинки,

Вишиті хрестами рідні лица” [12, 14]. Фольклорний початок української мови, її самобутня естетика протистоїть суто нормативному, суворо логічному виявленню світа у слові, котре перебуває у постійному русі від мімесису до творення нової мовної реальності. Естетичне ядро української мови – у самому її прагненні відірватись від прісної буденної свідомості й поринути за незвідані досі обрії, у журавлину височінь, до недосяжної мрії. Українське слово у своїй високій поетиці, метафоричності – це свято, Великдень душі народної, що разом з цим словом лине до трансцендентності, до катарсису саморефлексії.

Мова дає змогу зануритися у саму філософію мислення того чи іншого народу, нації, простежити векторні напрямки формування й усталення духу нації. Мова як ціннісний генотип українства самою своєю одвічністю перебуває у безперервному діалозі з українською народною традицією, вона є естетичною формою контактів минулого, сьогодення й майбутнього. Мова являє собою одну з найсуттєвіших складових етнічного фольклорного стереотипу, вона зберігає багату інваріантність мовних значень. Мовлення є тим типом творчої діяльності людини, у котрому підвищується суб'єктивний особистісний початок, вона слугує засобом виконання народних традицій, створює нову, неповторну національну модель світосприйняття:

„ В руках матусі – долина біла,
На ній багряна калина спіла
І наша річечка вузенька,

А біля неї – синиця тенька.
Здригнулись руки легкі матусі
Із птахом дивним, із небом синім,
З тривожним викриком журавлиним...
І попливло кудись усе це...” [16, 17].

Українська мова намагається сягнути самої суті буття, заглибитись у явища навколишнього світу, прочитати їх часом парадоксально, над реально, у бароковій величавості, прочитати з притаманною їй молитовністю. Людина, яка вимовляється у цій мові й цією мовою, не периферійна, вона – національний імператив. Бароковий візерунок українського слова можна уподібнити до своєрідної „кардіограми”, у якій простежується складна й драматична історія України зі злетами її духу і гіркотою культурного падіння.

Трагічна і водночас романтична історія України для багатьох митців слова є фокусом духовного зосередження, внутрішнього просвітлення:

„Не створила тебе історія,
а туга за твоєю красою.
Ти народилася в душах, як поезія,
і твоє поняття звучить, як метафора” [18, 257].

„Історія –
це зовсім не наука, –
це пам'ять наших вистиглих сторіч...
Історія –
це мегатонний крик
невільницького ринку прапрудства,
це нашого зубожіння марудство,
а в ньому наш скривавлений язик” [13, 41].

Висока естетика світовідчуття українського народу, що вимовляє себе в українській мові, створює таке мовне середовище, у котрому конкретна емоція перевтілюється у чисту субстанцію образу, алегорії, які будують нову реальність.

Мова як ціннісний генотип українства є тією національною реальністю, тим Текстом, у котрому вміщений увесь сенс національного буття і через цей Текст ми пізнаємо, уособлюємо себе як народ. Гіперсугестивність національної мови пояснюється створенням неординарного, неповторного національного світу, який виникає просто на очах у людини. Рідна мова апелює до сутнісного, заохочує до мислення і естетичного переживання. Ці смисли відкриваються як дуалістична реальність: у якості споконвічного – архетипічного і в якості миттєвого – осяяння. Національна мова занурює людину у потік традиційного і, водночас, затримує її на лезі гострого переживання індивідуальної екзистенції. Українська мова – це нанизування на єдину емоційну вісь багатьох асоціативних знаків. З цієї гри зі зміною семантичних сходин і народжується нова естетична реальність національної мови, з притаманною їй метафоричністю, певною невизначеністю, недосказаністю і тайною. У процесі безпосереднього мовотворення знайомі, усталені естетичні образи перекомпонуються, структура руйнується, її частини зазнають трансформації й таким чином гармонія перетворюється на хаос. У цій мовній „хаосфері” й народжуються нові критерії національної омовленості світу, ті мовні метафори, котрі вириваються поза грані вже визначеного змісту.

Можна стверджувати, що українець є типом барочної людини, сповненої енергією, неспокоєм, протиріччями. Ця барочність відбивається у створюваних

українцями естетичних мовних образах – національних Текстах, котрі цитують народну традицію і, водночас, є витвором унікального бачення світу пересічним українцем. Мовленнєвий акт – це своєрідна тайна любовного діалогу індивіда з національною традицією, його особистісний екстаз, чарівна недовизначеність, що поривається до трансценденції. Образний світ української мови, її естетика перебуває у постійному русі, балансує між жартівливим, дещо насмішкуватим баченням реальності і водночас смиренно-захопленим відношенням до неї. Естетичні образи української мови є мінливими, вони відчуваються на рівні легкого дотику, висковзуючи від спокуси прочитування їх на рівні банальної логіки. Таким чином, у мові живе тайна національного світовідчуття, світобачення, котра незважаючи на усі теоретизування й структурний аналіз, залишається загадкою. Концепція гри мовних символів з сакральним образом світу є основоположною для української мови. Одна з основних категорій естетики – категорія прекрасного набуває в українській мові нового життя завдяки трансформаціям, коллажності цієї гри і, виникаючих у її результаті, несподіваних інтерпретацій смислів.

Отже, мова народу, нації – це неповторна індивідуальна картина світу. Вона визначає ціннісний національний генотип, формує ментальні корені світосприйняття, його самобутню естетику. Національна мова становить той ґрунт, котрий зберігає самий сенс національного буття.

Література

1. Гадамер Г.Г. Истина і метод. – Т.1. – К.: Юніверс, 2000. – 457с.
2. Дерида Ж. Письмо та відмінність. – К.: Основи, 2004. – 601с.
3. Ершов М.П. Влияние личности философа на философское построение // На переломе. Философские дискуссии 20-х годов. – М.: Изд-во политической литературы, 1990. – 528с.
4. Калинець І. Із циклу „Верлібровий вирок” // Українське слово. – К.: Рось, 1994. – 687с.
5. Калинець І. Цикл „Звернення зі стін” // Українське слово. – К.: Рось, 1994. – 687с.
6. Калинець І. Із циклу „Веселка”. Остання пісенька // Українське слово. – К.: Рось, 1994. – 687с.
7. Калинець І. Мій азбуковник // Українське слово. – К.: Рось, 1994. – 687с.
8. Калинець І. Хрещатик // Українське слово. – К.: Рось, 1994. – 687с.
9. Костенко Л. Ліс // Українське слово. – К.: Рось, 1994. – 687с.
10. Костенко Л. Біль єдиної зброї // Українське слово. – К.: Рось, 1994. – 687с.
11. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Известия РАН. – 1993. – №1. – Т.52.
12. Лук'янчук Р. Фото 1952 року // Тіні на зорі. – Сєверодонецьк: Вид. Дім „Надія України”, 1996. – 120 с.
13. Лук'янчук Р. Історія – це зовсім не наука // Тіні на зорі. – Сєверодонецьк: Вид. Дім „Надія України”, 1996. – 119с.
14. Пастернак Б. Поэтический стиль Шекспира // Об искусстве. – М.: Искусство, 1990. – 399с.
15. Світличний І. Монолог людини // Вечірній промінь. – Луганськ: Луганська обласна організація Спілки письменників України, 1997. – 60с.
16. Світличний І. Рушник // Вечірній промінь. – Луганськ: Луганська обласна організація Спілки письменників України, 1997. – 60с.

17. Стус В. Листи до сина. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2001. – 192с.
18. Тарнавський Ю. Україна // Українське слово. – Кн.3. – К.: Рось, 1994. – 687с.
19. Хайдеггер М. Бытие и время. – СПб.: Наука, 2002. – 451с.

УДК 111.852.164.02

Астапова-Вязьміна О.І.

ДО ПИТАННЯ ПРО СЕМІОТИЧНУ СТРУКТУРУ БЕЗСЮЖЕТНИХ ТВОРІВ

***Анотація.** У статті розглядається естетично-семіотична концепція В.Кандінського, створена ним знакова система, що включає опис трьох першоелементів: крапки, лінії, площини. Ґрунтуючись на запропонованій художником символіці кольору, аналізується система відношень між графічним і хроматичним кодом.*

***Аннотация.** В статье рассматривается эстетико-семиотическая концепция В.Кандинского, созданная им знаковая система, включающая описание трех первоэлементов: точки, линии, плоскости. Опираясь на предложенную художником символику цвета, анализируется система отношений между графическим и хроматическим кодом.*

***Annotation.** The article deals with the V. Kandinsky's aesthetic-semiotic conception, his system of signs, which contains the description of three initial elements: a dot, a line, a plane. Having based on the colour symbols proposed by the artist, the system of relations between graphic and chromatic code is analyzed.*

Не можна, безумовно, заперечувати той факт, що переважна частина семіотичних досліджень присвячена мистецтву, естетиці. Однак неодноразово звучали зауваження щодо труднощів застосування семіотики до живопису. Так, наприклад, Е.Бенвеніст, порівнюючи мову і інші знакові системи, прийшов до висновку, що пластичні мистецтва слід віднести до „систем з незначущими одиницями”. На його думку, кольори живопису, якщо їх приймати за мінімальні одиниці, не є знаками, оскільки вони „ні до чого не відсилають” і принципова відмінність живопису від мови полягає в тому, що вона не має власної „абетки”, скінченного числа „букв-фонем”, а також скінченного числа „слів”, наділених загальноприйнятими значеннями.

В.Кандінський був першим, хто спробував застосувати семіотику до живопису. Не вдаючись до оцінки цієї спроби, поставимо завдання розглянути естетично-семіотичну концепцію художника, створену ним знакову систему, яка включає в себе опис реального значення її складових і реальну інтерпретацію елементарних зв'язків між знаками, що передбачені даною знаковою системою. У книзі „Крапка і лінія на площині” В.Кандінський писав, що „нова наука про мистецтво може виникнути тоді і тільки тоді, коли знаки стануть символами і коли відкрите око і вухо дозволять прокласти шлях від мовчання до мови” [3, 65].

У живописі найбільш складними для вирішення і розуміння є найбільш прості речі: крапка, лінія, число, світло, колір, час, простір тощо. Поряд з музикою живопис ставить найскладніші проблеми, головною з яких є створення нового світу, світу, в якому і яким